

BİLGİ ÜRETİMİNİN PİYASALAŞMASI SÜRECİNDE KURUMSAL YAPILAR: EAF ÖRNEĞİ

Özlem TEZCEK*

Giriş

"TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu,...küreselleşme ve AB'ye yakınsama sürecinde Türkiye'nin önündeki ekonomi politikası seçeneklerini değerlendiren, kısa ve uzun dönemli öngörülerde bulunmayı amaçlayan araştırmaları destekler...Dünya ekonomisine yön veren kuruluşlar, akademisyenler, özel ve kamu kesimindeki araştırmacı ve araştırma kurumları ile ilişki ve işbirliğini geliştirmek, bunların Türk ekonomisine ilişkin ortak araştırmalar yapmalarına zemin hazırlamak Forum'un amaçları arasında yer alır." (Haziran 2005, Yayın No. EAF/2005-06/001).

Yukarıdaki alıntı EAF'ın (TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu) 2005 yılında hazırladığı bir rapordan yapılmıştır. Raporda da belirtildiği üzere 1980 sonrasında Türkiye, dünya çapında "küreselleşme" olarak tanımlanan bir sürece girmiştir. Toplumsal ilişkilerin hızla değişime uğradığı bu süreçte, değişimin sürekliliğinin beraberinde getirdiği belirsizlikler ve riskler günlük yaşamımızın her alanında hissedilmektedir. Son çeyrek asırda Türkiye'nin siyasi ve ekonomik gündemi, yaşanan hızlı değişimin etkisiyle uzun dönemli hafıza kaybı yaşarken, kısa erimli/günlük tartışma ve çözümler ön plana geçmiştir. Bununla birlikte, toplumun bazı kesimleri/kurumları bu değişime yön veren uzun erimli projeler hazırlamaktadır. Toplumsal ilişkilerin yeniden biçimlenmesindeki etkin aktörlerden biri olan devlet ve bürokrasi, ardı ardına yaptığı yapısal reformlar ve çıkardığı kanunlarla günlük yaşamımızda köklü değişikliklere yol açmaktadır. Kamuoyunda tartışmalara yol açan özelleştirmeler, kamu yönetim reformu, eğitim sistemi reformu, vergi teşvikleri/indirimi, yabancı sermaye/yatırım kanunu, AB'ye

* TÜSAM Araştırmacısı, M.Ü. Kalkınma İktisadi ve İktisadi Büyüme Doktora Öğrencisi.

giriş sürecindeki yasa değişiklikleri, kamu ihale yasası v.b. toplumsal ilişkilerde keskin ve karmaşık bir dönüşümün ipuçlarını vermektedir. Bu dönüşüm sürecinde dikkat çeken önemli bir nokta, devlet ve bürokrasi tarafından alınan bu kararlar ya da uygulamaya konan reformların şekillenmesi sürecine dahil olan bir dizi tink-tank ve özel olarak da bu kurumlarda görev alan bürokratlar/akademisyenler grubudur. Tink-tanklar adına bu grup tarafından hazırlanan raporlar devletin politika yapma sürecini etkilemekte ve devlet politikalarına yön vermektedir. Kamuoyunda kendi öznel varoluşlarını ön plana çıkarmayan bu araştırmacılar grubu, hazırladıkları raporlarla devletin çeşitli kademelerinde ve dolayısıyla devletin bütünsel içyapısında değişime neden olmaktadır. Bu raporların gösterdiği doğrultuda devlet de yeniden şekillenmektedir. Örneğin; TÜSİAD bünyesinde çalışan araştırmacı grubun 1994 yılında hazırladığı Yüksek Öğrenim Raporu, YÖK uygulamalarının iş dünyasının gereklilikleriyle uyum içinde olması yönündeki çabalara yol açmıştır. Ya da TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu'nun çeşitli vesilelerle vurguladığı ve TEPAV'ın da (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) üzerinde rapor hazırladığı (Kayıtdışı Ekonomi/29 Aralık 2005) "işadamlarının yüklenmediği aşırı istihdam vergileri" konusu, sosyal güvenlik reformu yoluyla devletin vergi sistemi yapısındaki dönüşüme ait ipuçları vermektedir.

Bu doğrultuda amacımız, Türkiye'de yaşanan köklü toplumsal değişimi eleştirel bir perspektifle ele alarak, toplumsal ilişkilerin değişim dinamiklerini ve bu dinamikleri harekete geçiren aktörleri açığa çıkarmaktır. 1970'lerin sonlarına gelindiğinde Türkiye'de güçlü bir iç burjuvazinin olduğu gözlenmiştir. İç burjuvazinin olgunlaşması beraberinde sermaye içi fraksiyonların açıkça kristalize olmasına yol açmıştır. Kristalize olan farklı sermaye fraksiyonları Türkiye'deki sermaye birikim sürecini ve dolayısıyla toplumsal ilişkileri kendi uzun erimli çıkarları doğrultusunda yönlendirme çabasına girmiştir. Benzer bir çaba 1950'lerin sonlarından itibaren içsel birikim sürecinin temel taşıyıcısı haline gelen üretken sanayi sermayesi için de geçerlidir. Üretken sermaye 1970'lerin sonlarına doğru ülke içi birikimin sınırlarına dayandığında döviz şeklindeki sermaye ihtiyacıyla birlikte uluslararasılaşma eğilimine girmiştir. Tüm bu talepler yine aynı dönemde yabancı sermaye fraksiyonlarının yaşadığı krizle bir araya geldiğinde 1980'lerdeki toplumsal dönüşüm ya da sermaye birikim sürecinin farklı bir yöne kaymasına neden olmuştur. Birçok iç ve dış sermaye fraksiyonunun birikim sürecine yön verebilmek ve artan rekabette öne çıkarak daha fazla kâr elde etmek ve dolayısıyla da değerlendirilebilmek kaygısıyla hareket ettiği bu dönem risk ve belirsizliklerin de yoğunlaştığı "kapitalizmin gerçek boyunduruğuna giriş" sürecini başlatmıştır.

Bu süreçte birikimin yapısal dinamiklerini etkileme kaygısındaki sermaye fraksiyonları, bu yapısal dinamikleri yeniden üretme işlevini üslenen devlet üzerinden taleplerini gerçekleştirme mücadelesine girmiştir. İşte yukarıda belirttiğimiz yasaların ortaya çıkışı ve kamuoyundaki tartışmalar farklı sermaye fraksiyonlarının çelişen taleplerini yansıtmaktadır. Ancak yapısal ve birikimli düzeyde ifade ettiğimiz bu süreç, güncel/ampirik gerçekliği işaret etmede oldukça soyut ve yer yer genleşmiş bir mekanizma olarak kalmaktadır. Devlet ve sınıflar üzerinden kurulan bu açıklamanın yetersizliği bizce ampirik bir dile duyulan ihtiyacı göstermektedir. Bu bağlamda 1980 sonrasında birikimin yapısal dinamiklerini etkileme kaygısındaki sermaye fraksiyonlarının uzun erimli taleplerini ve dolayısıyla devlet içi dönüşümü gerçekleştiren tink-tankları ve sermayenin organik aydınlarının kurumsallaşmasını (bilgi elitleri) işaret etmek istiyoruz.

1. Bilgi Üretimine Kurumsallaşması Sürecinde Sermaye Birikimi ve Sınıflar

Türkiye’de son dönemde yaşanan birçok toplumsal değişim gibi bilginin üretimine ilişkin kurumsal değişimin açıklanmasını sağlayıcı temel bilgi kuramsal çerçevenin de sermaye birikim süreci ve sınıflar üzerinden hareket etmesi gerektiğini düşünüyoruz. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, sermaye birikim süreci ve sınıfsal dinamikler üzerine şimdiye kadar yaptığımız okumalar oldukça soyut bir mekanizmayı işaret ediyor. Dolayısıyla bu mekanizma yaşanan gerçekliğin deşifre edilmesine yardım etmiyor. Bu nedenle yazıda sermaye birikimi ve sınıfsal dinamiklerden hareketle ortaya çıkan yeni aktörleri ele almaya çalışacağız.

Belirtilen çerçeve içinde ifade edilen sermaye birikim süreci indirgemeci bir bakış açısıyla ekonomik bir kategori olmaktan ziyade tarihsel süreklilik içindeki tüm kapitalist toplumsal ilişkileri belirli bir mantık ve anlam dünyası (kültürel kodlamalar) içinde toparlayan çelişkili ama içsel tutarlılığı olan bir ilişkiler ağıdır. Sınıflar ise sosyal gerçeklik içinde farklı nesnel/öznel konumları ifade eden kavramlardır. Sınıflar tarihsel-toplumsal/nesnel gerçeklik içinde yapısal-birikimli bir sürecin taşıyıcıları olarak uzun erimli bir zaman aralığında konumlanır. Diğer yandan sınıf temsilcileri güncel/somut gerçeklik içerisindeki anlam dünyalarını tanımlayan öznel ve kısa erimli bir sürecin aktörleridir. Sınıfların bu iki farklı düzey ilişkine konum ve hareketleri belirtilen zamansal farklılık birbiriyle tam olarak örtüşmemektedir (Ercan, 2006a). Örneğin; EAF’ın direktörü Faik Öztrak’ın, bir bilgi eliti olarak kendine affettiği öznel/somut anlam ile uzun erimli süreçte Öztrak’ın küresel birikim dinamiklerinin yeniden-üretimindeki nesnel rolü birbiriyle örtüşmemektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki toplumsal ilişkilerin dönüşümü analiz edilirken,

hem tarihsel süreklilik içindeki çelişkili sermaye birikim mekanizmasının yapısal-birikimli düzeyi hem de bu sürecin nesnesi ve öznesi konumundaki çatışmalı sınıf konumlarının yeniden üretimi dikkate alınmalıdır.

1970'lerin sonlarında kapitalist birikim süreci dünya çapında yeni bir yöne doğru evrilmeye başlamıştır. "Küreselleşme" adı altında tanımlanan bu yeni süreçte sermaye birikimi yoğunlaşma ve genişleme eğilimleriyle birlikte hızla artmaktadır. Birikimin hızla artış trendine girmesi, erken ve geç kapitalistleşen ülkelerde birbiriyle ilişkili ve eşitsiz bir toplumsal etkileşim/gelişme sürecini başlatmıştır. Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkelerde kapitalist toplumsal ilişki biçimleri egemen konuma geçmiştir. Sermaye birikimi, toplumsal ilişkilerin belirlenimi ve değişiminde etkin olan temel unsur haline gelmekte ve insanlar arası ilişkiler sermayenin mantığına tabi kılınmaktadır (Ercan, 2007). Mekânsal sınırlamaların ötesine geçen sermaye birikim mekanizması, Türkiye ulus-devlet coğrafyasının her alanına nüfuz etmekte, bu alanlardaki kapitalist-öncesi, geleneksel ilişki biçimlerini dönüştürmekte ya da bu ilişki biçimleri üzerinde kapitalist birikimi sağlayıcı yeni düzenlemeler (enformel sektörler) gerçekleştirmektedir. Türkiye artık bu dönemde tek başına kapitalist toplumsal ilişki biçimlerinin dış dünyadan ithal edildiği, emperyalizme konu olan bir ulusal alan olmaktan çıkmış, 1970'lerin sonlarına doğru iyice olgunlaşan bir iç burjuvaziyle birlikte bu toplumsal ilişki biçimlerini ülke içinde bizzat kendi kaynaklarıyla üretir/yeniden üretir hale gelmiştir. Dolayısıyla bir önceki dönemden farklı olarak içsel sermaye birikim dinamiklerinin tam olarak işlevselleştiği ve dolayısıyla tüm somut toplumsal ilişkiler alanına nüfuz ettiği bir dönemle karşı karşıyayız.

1980 sonrasında geç kapitalistleşen birçok ülke gibi Türkiye'de genel olarak toplumsal ilişkiler özel olarak da bilimsel bilgi üretim sürecinin/aktörlerinin değişimine neden olan kapitalist sermaye birikim sürecinin yapısal dinamikleri ve bu dinamikleri yeniden-üreten ampirik mekanizmalar şunlardır:

- İç burjuvazi tamamen olgunlaşmıştır (1960'lardan başlayarak 1970'lerin sonlarına doğru üretken sermayenin oluşumu, gelişimi ve dolayısıyla kapitalist birikimin ülke içinde gerçekleşmesi ile birlikte ve bu gelişmeye bağlı olarak, zamanla var oluşunu bizzat sermaye birikim dinamiklerinden alan bir burjuvazi açığa çıkmıştır. Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkelerde açığa çıkan bu burjuvazi iç burjuvazi olarak tanımlanmaktadır (Ercan ve Tuna, 2006)).
- Farklı sermaye fraksiyonları kristalize olmuştur.

- Güçlü üretken sermaye fraksiyonları birikim üzerindeki kontrol güçlerini arttırmak ve döviz şeklinde sermaye sağlayabilmek için uluslararasılaşma eğilimine girmiştir.
- Hem merkez ile çevre sermayeleri arasındaki hem de çevredeki farklı sermaye fraksiyonları arasındaki rekabet muazzam boyutlara ulaşmıştır.
- Yapısal sermaye birikim dinamiklerini yeniden üreten devlet ve bürokrasi, farklı sermaye fraksiyonlarının yapısal dinamikleri belirleme kaygısıyla birbiriyle mücadele ettiği bir alan haline dönüşmüştür. Bu tür bir dönüşüm beraberinde çeşitli biçimlerdeki bürokrasi-özel sektör ittifaklarını doğurmuştur.
- Küresel ölçeğe yayılan farklı donanıma sahip birçok bireysel sermaye arasındaki rekabette ayakta kalabilmenin temel yolu çeşitli biçimlerde esnekleşmek olarak kabul edilmiştir. Bu tür bir esnekleşme beraberinde toplumsal ilişkilerde yoğun düzeylere ulaşan belirsizlik ve risklere yol açmıştır.
- Bireysel sermayeler tüm bu belirsizlik ve risk ortamında rekabet ederken uzun erimli görüş yeteneklerini kaybetmiş ve kısa erimli proje ve programlar yoluyla uzun erimli hedeflerini gerçekleştirme çabasına girişmiştir.
- Bilimsel bilgi üretim süreci ve aktörleri de hızla kurumsallaşmaya ve metalaşmaya başlamıştır.

Yukarıdaki son iki maddeden yola çıkarak varmak istediğimiz son nokta şudur: 1980 sonrasında devlet içerisinde sermaye birikim sürecinin yapısal dinamiklerini yeniden-üretme bilgisine çeşitli düzeylerde sahip olan ve sermaye fraksiyonlarının uzun erimli hedeflerine ulaşmaları için gerekli kısa erimli toplumsal/ekonomik/politik stratejilerin bilgisini üretme becerisini gösteren bürokratlar, bu bilgi ve becerilerini devletin birikim sürecinde değişen işlevleriyle birlikte farklı sermaye fraksiyonlarının hizmetine sunmaya başlamışlardır. Benzer bir eğilim bilimsel bilgi üreten resmi kurumlar olarak üniversitelerde istihdam edilen bilim insanları/akademisyenler içinde geçerlidir. Bu gelişmeler ışığında karşımıza bir bilimsel bilgi pazarı ve metalaşan bilimsel bilgi olgusu çıkmıştır. Hazırladıkları projelerle birbirleriyle rekabet halinde olan akademisyen ve bürokrat kesimi, sermaye fraksiyonlarının dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Her bir fraksiyon ise kendi uzun vadeli çıkarlarına en uygun olduğuna inandığı bilimsel projeyi satın almaktadır.

2. Bilgi Üretiminde Uzmanlaşan Kurumlar

1980 sonrasında Türkiye’de sermayenin toplumsal bütünsel döngüsündeki değişimin yapısal düzeydeki mekanizmaları ve sınıf dinamikleri yanı sıra ampirik düzeyde bu mekanizmaları yeniden üreten devlet ve bürokrasiyle birlikte bir diğer kurumsal yapı zinciri önem kazanmıştır. Bu kurumlar yukarıda da belirtildiği gibi, temel olarak 1970’lerin sonlarına doğru iyice kristalize olan farklı donanımlara sahip sermaye fraksiyonlarının birikimin yapısal dinamiklerini uzun erimde kendi lehlerine dönüştürme çabalarının ampirik yeniden üretimini sağlamaktadır. Farklı fraksiyonların bu çabaya dönük ihtiyaçlarının karşılanması toplumdaki bireylerin anlam dünyalarına da “ortak iyi”yi gözetme yönünde yansıyan ve kurumlarda istihdam edilen akademisyen/bürokratların deneyimleriyle oluşturulan projelerle sağlanmaktadır.

Bilgi üretim sürecinin piyasalaşmasında etkin olan kurumları beş gruba ayırmak mümkündür: Birinci grupta, iç burjuvazinin kristalize olmuş farklı sermaye fraksiyonları tarafından doğrudan desteklenen kurumlar bulunmaktadır. TEPAV henüz uluslararasılaşmamış KOBİ’lerin bir araya toplandığı TOBB tarafından kurulmuştur. EAF, TÜSİAD ve Koç Üniversitesi işbirliği ile kurulmuş, uluslararasılaşmış üretken sermaye fraksiyonları adına projeler üreten bir kurumdur. İkinci grupta, genel olarak uluslararasılaşmış sermaye fraksiyonları tarafından ama dolaylı olarak desteklenen İKV ve TESEV bulunmaktadır. Üçüncü grupta genel olarak vakıf şeklinde örgütlenmiş araştırma kuruluşları yer almaktadır. Bu kuruluşlar hazırladıkları projeler karşılığında çeşitli uluslararasılaşmış ve yabancı sermaye fraksiyonlarından fon desteği görmektedir. Dördüncü grupta Bilgi, TOBB ETÜ ve Boğaziçi üniversiteleri yer almaktadır. Bu üniversitelerin farklı sermaye fraksiyonlarıyla çeşitli düzeylerde ilişkileri bulunmaktadır. Beşinci ve son grupta özel araştırma ve danışmanlık şirketleri yer almaktadır. Bu şirketleri kurucu ve ortakları çeşitli devlet dairelerinde (DPT, Çevre Bakanlığı, Merkez Bankası, vb.) çalışma ve eğitim deneyimleri olan girişimcilerdir. Elde ettikleri bürokratik/teknokratik bilgi birikimini yerli ve yabancı bireysel sermayelerin yatırım/birikim, rekabet, risk ve belirsizlik sorunlarını çözmekte kullanmakta ve bu bilgi birikimini pazarlamaktadır.

Yukarıda kısaca tanımlanmaya çalışılan beş kurumsal grubun sermaye fraksiyonlarıyla ilişkisi ve dolayısıyla bilgi üretim sürecindeki aktif rolleri önem taşımaktadır. Ancak yazımız çerçevesinde biz, TÜSİAD temsilindeki uluslararasılaşan sermaye fraksiyonu tarafından direkt olarak desteklenen EAF’ı inceleyeceğiz.

3. Bilgi Üretiminde Önemli Bir Kurumsal Yapı: EAF

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız üzere, 1980 sonrasında toplumsal ilişkilerin dönüşümünde kapitalist sermaye birikim sürecine ait yapısal dinamiklerin yeniden üretimini sağlayan devlet ve sınıf (içi/arası) mücadelelerinin yanısıra bir diğer ampirik aktörler grubu olan tink-tanklar da önemle dikkate alınmalıdır. Bu tür bir kavramsal çerçeveyi daha iyi açıklayabilmek için EAF örneğini ele alacağız.

2004 yılında faaliyete geçen EAF'ın kuruluşu, henüz tam olarak uluslararasılaşmış bir sermaye fraksiyonunun temsilcisi olan TÜSİAD için 1980 sonrasında girilen yeni küresel/toplumsal sürecin karmaşık yapısını çözümlmek ve devletin faaliyetlerine müdahalede bulunmak açısından önem taşımaktadır.

EAF'ın Kurucu Unsurları

EAF'ın kurucu unsurlarını ikiye ayırabiliriz:

A. TÜSİAD (Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği): Uluslararası Pazar yönelimli hedefler taşıyan görece rekabet gücü yüksek bir sermaye fraksiyonunu temsil eden kuruluştur. Bu temsiliyetin sınırları fraksiyonun birikim sürecini karşılıklı etkilemeye dönük ihtiyaç ve istekleriyle belirlenmiştir. Bu tür bir etkileşimin somut unsurları sadece devlet ve bürokrasi değil aynı zamanda farklı sınıf temsilcilerinin kısa erimdeki öznel anlam dünyalarının toplamı olan kamuoyundan oluşmaktadır.

B. EAF'da istihdam edilen insanlar: Faik Öztrak, Haluk Tükel, Kamil Yılmaz ve Attila Aşkar'ın aralarında bulunduğu yönetim ve idari kadroya ilişkin ortak özellikler ise şunlardır:

a. EAF'da görev alan bu insanlar üniversitelerin verdiği çeşitli statülerden faydalanmaktadırlar,

b. Medyada ve kitle iletişiminde etkin konumlara sahiptirler,

c. Çeşitli devlet kurumlarında belirli sürelerle görev yapmış olup halen devlet kurumlarıyla iletişim halindedirler.

EAF bünyesinde bu kadroların hazırladığı projeleri ise şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

I. Rekabet, Risk ve Belirsizlik Öngörülerine Dayalı Görüş ve Projeler Sürdürülebilir Kalkınma:

EAF ve TÜSİAD'ın tüm raporlarında sürdürülebilir kalkınma vurgusu dikkati çekmektedir. Bu vurgu; uluslararası piyasalara açılımı, üretim, kâr oranları ile sermaye birikiminin artışı yönündeki verimliliği ve dolayısıyla teknolojik gelişim ve nitelikli işgücü politikalarını da içerecek şekilde bir genel büyümeyi ifade etmektedir. Nitekim kurumun hazırladığı birçok raporun önsözünde şu ifadeler yer almaktadır: "TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlâkı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır. TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD, Türkiye'de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanı sıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılabilecek ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler." Dolayısıyla TÜSİAD altında toplanan bu uluslararasılaşmış sermaye fraksiyonunun kârını arttırmak yoluyla değerlendirilmesi, yabancı firmalarla rekabet edebilmesi ve küresel rekabet ortamında ayakta kalabilmesi (sürdürülebilir büyüme) için gerekli olan bu temel şartlar açıkça ortaya konmaktadır.

İnovasyon, Verimlilik ve Nitelikli İşgücü (Eğitimde Niteliksel Değişim) Politikaları: Bu üç politika birbiriyle yakından ilişkilidir. Uluslararası alanda güçlü yabancı firmalarla rekabet eden bu sermaye fraksiyonunun kâr oranlarını arttırmak ve sermaye birikimi sağlamak için teknoloji yoğun malların üretimi yoluyla verimliliği artırması yani teknoloji-yoğun üretim yaparak işgücü maliyetlerini düşürmesi gerekmektedir. Bu zorunluluk Türkiye'de Dönüşüm Perspektifleri raporunda şöyle ifade edilmektedir: "Artan küreselleşmenin yanı sıra bilişim ve iletişim sektöründeki gelişmeler, tüm ülkelerdeki tüm üreticileri tek bir pazarda birbirleriyle rekabete zorlamaktadır. Bu gelişmeler aynı zamanda organizasyon yapılarının değişmesine, iş süreçlerinin parçalanmasına ve mekânsal olarak birbirlerinden ayrılmalarına da yol açmıştır. Bu süreçlerin en yoğun yaşandığı sektörler ise, katma değer oranı yüksek ileri teknoloji sektörleri olmuştur." İş süreçlerinin parçalanarak işçinin adeta makinenin bir dişlisi haline getirilmesi ve işgücü verimliliğinin azami seviyeye çıkarılmasına ilişkin yöntem aynı zamanda işgücü eğitiminin de niteliksel olarak değişimini gerekli kılmaktadır. Raporda Türkiye'de okullaşma oranının artmasına rağmen işgücü verimliliğinin artmadığı belirtilerek alternatif bir eğitim politikası önerilmektedir: "Eğitim ile getirisi arasında bağ kurulmalıdır. Eğitim birey, firma ve ülkelerin geleceklere yaptıkları yatırım olduğuna göre, diğer ya-

tırımlarda olduğu gibi, bu birimler yaptıkları yatırımın karşılığını almalıdır. Bireyler bazında ele alındığında, uygun istihdam, atama, ücret politikası ve çalışma ortamının varlığı; firmalar bazında risk alan girişimcilerin ödüllendirildiği adil rekabet ortamı, ülke düzeyinde ise fikri mülkiyet haklarının korunması, yeniliklere açık, yaratıcı ve takım çalışmasına yatkın bireyler yetiştiren bir eğitim sistemi eğitim ile verimlilik arasındaki bağın kurulmasında hayati önem taşımaktadır."

II. Mekânsal Genişlemeyle Gelebilecek Yeni Kâr/Birikim Fırsatlarına Yönelik Projeler

AB'ye Katılım Sürecinin Önemi: Bu konudaki vurgunun temel unsuru TÜSİAD altında toplanan ve halen AB coğrafi mekânı içinde bazı yabancı sermaye fraksiyonlarıyla ve Pazar alanlarıyla ilişkisi olan bu fraksiyonun, AB coğrafi alanında yatırım ve rekabet üstünlüğü sağlama çabasıdır. Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde komşu ülkelere ilişkin strateji raporunda şunlar yer almaktadır: "AB Komşuluk Politikası (AKOPO) özetle, AB üyelerinde var olan barış, istikrar ve refah ortamının komşu ülkelerle paylaşılmasını amaçlamaktadır. AB, komşularıyla birlikte siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarında kapsamlı işbirliğini geliştirmek için ayrıcalıklı bir yapı oluşturulmasını ve bu ayrıcalıklı ilişkilerle; hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı, iyi komşuluk ilişkilerinin teşvik edilmesi, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü, pazar ekonomisi gibi ortak değerlerin karşılıklı olarak güvence altına alınmasını öngörmektedir... Ayrıca, Türk sermayesinin komşu ülkelerde, komşu ülkelerin de ülkemizde yatırımlar yapmasına önem verilmelidir. Komşu ülkelerde özellikle tüketici ürünlerine yönelik yatırım boşluklarının batılı ülkelere önce doldurulması için hızla yol gösterici ve girişimleri destekleyici adımlar atılmalıdır.

Bölgesel Kalkınma: TÜSİAD için bölgesel kalkınmanın anlamı, küresel rekabette kullanılacak yerel işgücü ve diğer kaynakların sağlayacağı rekabet avantajıyla ifade edilebilir. Dolayısıyla yerel kaynaklar ne kadar düşük maliyetler üretim sürecine girerlerse üretimden elde edilen kâr ve dolayısıyla rekabet avantajı o kadar artacaktır. EAF raporundan alınan uzunca bir alıntı bu konuyu aydınlatır niteliktedir: "Küreselleşme süreci ile birlikte yerel ekonomilerin önemi artmış, yerel aktörler Dünya ile doğrudan etkileşim içine girmişlerdir. Bu süreç ile birlikte artan rekabet, esnek ve uyum yeteneği yüksek yapılarıyla KOBİ'leri, yeni sanayi odaklarını ve küçük ve orta boy kentleri öne çıkarmıştır. Yaşanan süreçte; yerel kurumlar, organizasyon yapıları ve dayanışma önem kazanmış ve genel olarak yerelleşme olgusu küreselleşmenin bir gereği olarak belirginleşmiştir. Bununla birlikte dünya ekonomisinde yaşanan diğer bir boyut ise, küresel rekabet sürecinin kar-

şılaştırmalı üstünlükler temelinde, yerel uzmanlaşma sürecini hızlandırmasıdır. Yerel girişimcilik, yerel kaynaklar, bilgi ve beceri stoğu ve diğer yerel potansiyeller de bağlı olarak belirli sektörlerde uzmanlaşma becerisi gösteren yöreler, karşılaştırmalı bir üstünlük ve rekabet avantajı elde edebilmektedir. Bu yeni ortamın iyi anlaşılması ve ülkemizin bu ortamdan azami düzeyde yararlanması bakımından sektörel ve bölgesel düzeyde kapsamlı analizlerin yapılması şarttır.”

III. Birikimin Yapısal Koşullarını Etkilemeye Yönelik Devletten Taleplere İlişkin Projeler

Mali Derinlik: Öncelikle belirtmek gerekir ki, gerek TÜSİAD gerekse EAF tarafından hazırlanan raporlarda devlete atfedilen görev, piyasaların etkin çalışmasını sağlama ve şirketlerin verimliliğini artırıcı yöndeki kamu politikalarını (vergi ve yatırım politikaları, teşvikler, yasal düzenlemeler vb.) uygulamaya koyma yönündedir. Bu bağlamda raporlara göre Türkiye’deki mevcut mali yapı işadamlarına etkin bir şekilde fon sağlama yeteneğinden yoksundur. Uluslararası arena da güçlü mali yapıdaki yabancı firmalarla rekabet eden bu işadamları için ülkedeki mali piyasaların derinliği önemlidir. Nitekim raporlarda mali piyasaların sığılığı ve dolayısıyla devletin müdahale alanları şu şekilde ifade edilmiştir: “Türkiye’nin mali gelişmişlik düzeyi, firmaların ağırlıklı olarak piyasadan dolaylı yollardan kaynak sağlama yöntemini benimsemelerine neden olmuştur. Gelişmiş ve bazı gelişmekte olan ekonomilerin aksine, Türkiye’deki firmalar tahvil ve hisse senedi çıkarma konusunda önemli bir ilerleme sağlayamamışlardır. Ayrıca, bankacılık sisteminin tamamlayıcısı olarak, sermaye yetersizliği içindeki küçük, genç, bilgi ve teknoloji yoğun ürün üreten firmalara kaynak aktarabilecek risk sermayesi (venture capital, angel), faktöring, leasing gibi esnek finansman yöntemleri de henüz yaygınlık kazanmamıştır. Firmaların dolaylı yollardan (bankacılık ve ticari krediler) kaynak sağlamaya yönelmeleri, firmalara ek maliyetler yüklemektedir. Bankacılık sisteminin ucuz ve yeterli kredi sağlama konusundaki zayıflığı ve doğrudan finansman yöntemlerinin gelişmemiş olması, ticari ve ortaklardan sağlanan kredilerin firmaların mali yapısı içindeki önemini artırmıştır.”

Sonuç Yerine

Kapitalizmin içsel mantığı/ilişkilerinin kurulması ve sermayelerin kendilerini var etmesine tanıklık eden 1980 öncesi dönemde, devletin bu yapısal düzenekleri/gereklilikleri yeniden üretme biçimi, kalkınmacı devlet mantığı içinde yer alan ve “toplum mühendisleri” olarak adlandırılan bürokratlar tarafından şekillendirilmiştir. 1980 sonrası döneme gelindiğinde, artık Türkiye’de kapitalist birikimin ol-

gunluk döneminin tüm özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Toplumsal ilişkilerin her dönemdeki analizine ilişkin genel kuramsal çerçevenin soyut düzeydeki sermaye birikimi ve sınıf dinamikleri üzerinden şekillenen devlet mekanizması üzerinden incelenmesi gerekliliğini savunmakla birlikte, 1980 sonrası birikim sürecinin özgün işleyişi bizi bu yapı ve mekanizmalarla birlikte işlevselleşen yeni ampirik/kurumsal yapılar olan tink-tankların analizine doğru yönlendirmiştir.

1980 sonrası sermaye birikim sürecinin bu özgün işleyişi beraberinde kurumsallaşan ve her düzeyde metalaşan, etkin bir bilgi piyasası yaratmıştır. Sermaye fraksiyonlarının birikimi yönlendirmek çabasıındaki uzun erimli çabalarını kurumsal olarak projelendiren akademisyen ve bürokrat kökenli bir kesim sermayenin organik aydını olma bilincine tam olarak sahiptir. Ancak bu bilincin de ötesinde bilgi elitleri olarak tanımlayabileceğimiz bu kesimler, öznel olarak fraksiyonlar arası rekabet ve birikim koşullarının belirsizliğini bir teşebbüs zihniyetiyle değerlendirerek farklı fraksiyonların birikime yönelik ihtiyaçları üzerinden görece farklı projeler hazırlayabilmekte ve bu projeleri fraksiyon temsilcilerine pazarlayabilmektedir. Dolayısıyla kurumsal olarak örgütlenen bilgi elitleri sermaye sınıfının yeni bir bileşeni olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Kaynakça

- EAF (2005), "Türkiye için Sürdürülebilir Büyüme Stratejileri Konferansı", tartışma metinleri, Yayın No. EAF/2005-06/001.
- Ercan, F. (2007), "Kapitalizm ve Küreselleşmenin Eğitimle Bağlantıları", Refleks Dergisi'nin (Sayı 2) Üniversiteler Dosyası için Yapılan Söyleşi'sinden yapılan alıntı, 16 Ocak 2007, www.sendika.org
- Ercan, F. (2006a), "Türkiye'de Kapitalizmin Süreklilik içinde Değişimi", Yapıcılar Türkü Söylüyor III içinde der. Demet Yılmaz, Ferhat Akyüz, Fuat Ercan, Koray R. Yılmaz, Ümit Akçay, Tolga Ören, s. 384-385.
- Ercan, F. (2006b), "Küreselleşme Sürecinde Yerellikler: Homojenleşme ve Farklılaşma/Güç ve Eşitsizlik İlişkileri Üzerine", Yapıcılar Türkü Söylüyor II içinde der. Demet Yılmaz, Ferhat Akyüz, Fuat Ercan, Koray R. Yılmaz, Ümit Akçay, Tolga Ören, s.19-44.
- Ercan, F. & Tuna, G. (2006), "İç Burjuvazinin Gelişimi: 1960'lardan Günümüze Bakış", "İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar: Prof. Dr. Kemali Saybaşılı'ya Armağan" içinde der. Burak Ülman, İsmet Akça, Bağlam Yayınları.
- Ercan, F. & Oğuz, Ş. (2006), "Rethinking Scale as A Class Relationship and Process: The Case of the Public Procurement Law in Turkey", *Political Geography*, 25 (6), August 2006, 641-656.
- Harvey, D. (1997), "Postmodernliğin Durumu", *Metis Yayınları*, s. 164-224.

Jessop, B. (2005), "Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet", der. Betül Yarar, Alev Özkazanç, İletişim Yayınları
TÜSİAD (2007), "Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Türkiye'nin Komşu ve Çevre Ülkeler Politikası: Stratejik Yaklaşımlar", Yayın No: TÜSİAD-T/2007-05/434.

Kurumsal Web-Sitesi Adresleri

www.tesev.org.tr Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı

www.tepav.org.tr Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

www.ikv.org.tr İktisadi Kalkınma Vakfı

www.tusev.org.tr Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı

www.renova.com.tr Renova Ekonomi & Yatırım Danışmanlığı Ltd. Şirketi.

www.ab.com.tr AB Yatırım ve Danışmanlık Hizmetleri Şirketi

http://www.ku.edu.tr/ku/index.php?option=com_content&task=view&id=1314&Itemid=2319&lang=tr TÜSİAD/Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu

www.ttgiv.org.tr Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı

<http://stk.bilgi.edu.tr/> Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Araştırma ve Eğitim Birimi

www.spf.boun.edu.tr/ Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu